

ням фактичного та цільового коефіцієнтів використання потужностей має вигляд:

$$\begin{cases} C_{B(зиск)}^{HB} - C_{B(n)_\phi}^B - \Pi_{\phi} \times \frac{\Delta k_{\text{виск}}}{k_{\text{виск}(\phi)}} \times 100 \times k_{\Pi(\phi)} \otimes 0 \\ \Delta k_{\text{виск}} \leq \Delta k_{\text{виск}}^{\max}, \end{cases} \quad (9)$$

де $\Delta k_{\text{виск}}$ – плановий приріст коефіцієнта використання виробничих потужностей (част. од.);

$k_{\text{виск}(\phi)}$ – фактичний коефіцієнт використання виробничих потужностей (част. од.).

Тоді необхідний приріст коефіцієнта використання виробничих потужностей для відтворення наявного залишку невідтвореної виробничої собівартості дорівнює:

$$\begin{cases} \Delta k_{\text{виск}} = \frac{(C_{B(зиск)}^{HB} - C_{B(n)_\phi}^B) \times k_{\text{виск}(\phi)}}{\Pi_{\phi} \times k_{\Pi(\phi)} \times 100}, \\ \Delta k_{\text{виск}} \leq \Delta k_{\text{виск}}^{\max}. \end{cases} \quad (10)$$

Таким чином, на основі проведених досліджень було обґрунтовано та математично формалізовано методичний підхід до управління відновленням виробничих ресурсів на промисловому підприємстві під дією фактора дебіторської заборгованості за продукцію в умовах управлінських рішень щодо розширення виробництва і реалізації продукції. Встановлено, що допустимий рівень додаткового залучення виробничих ресурсів з тимчасовим їх невідновленням виручкою від реалізації, але можливостями відновлення тією частиною чистого прибутку, яка перетворилася на грошові кошти, становить оптимальне співвідношення відтвореної та невідтвореної виробничої собівартості в її загальному значенні. Встановлено алгоритми розрахунку додаткового виробничого завдання, метою якого є отримання відтвореного чистого прибутку, залежно від фактичного залишку невідновлених виробничих ресурсів та приросту коефіцієнта використання наявних виробничих потужностей. Водночас, ці алгоритми відображають відновлення виробничих ресурсів маржинальним прибутком в умовах розширеного виробництва і реалізації продукції.

Таким чином, використання розробленого методичного інструментарію управління відновленням виробничих ресурсів через відтворення виробничої собівартості в дебіторській заборгованості за продукцію через можливості внутрішніх резервів підприємства, дотримання оптимальних показників обумовлює стабільний виробничий процес на промисловому підприємстві зі 100% забезпечення виробничими ресурсами та реалізацію економічних вигод від їх використання.

Представлені дослідження мають подальші наукові перспективи оцінки управлінської ефективності порівняно з іншими інструментами єдиного методичного підходу або різних методичних підходів під час вирішення поставленої проблеми ресурсозбереження в економічному аспекті.

Література: 1. <http://www.ukrstat.gov.ua>. 2. П(С)БО 10 "Дебіторська заборгованість" // <http://www.gdo.kiev.ua/>. 3. П(С)БО 2 "Баланс" // <http://www.gdo.kiev.ua/>. 4. П(С)БО 3 "Звіт про фінансові результати" // <http://www.gdo.kiev.ua/>. 5. П(С)БО 4 "Звіт про рух грошових коштів" // <http://www.gdo.kiev.ua/>. 6. Шим Джей К. Финансовый менеджмент: Пер. с англ. / Джей К. Шим, Джозел Г. Сигел. – М.: Информационно-издательский дом "Филин", 1996. – 400 с. 7. Шанк Джон. Стратегическое управление затратами: новые методы увеличения конкурентоспособности / Джон Шанк, В. Говиндараджан. – СПб.: Бизнес Микро, 1999. – 278 с. 8. Савицкая Г. В. Анализ хозяйственной деятельности предприятий: Учебн. пособ. – 6-е изд., перераб. и доп. – Мн.: Новое знание, 2001. – 704 с. 9. Хорнгрен Ч. Управленческий учет: Пер. с англ. / Ч. Хорнгрен, Дж. Фостер. – СПб.: Изд. дом "Питер", 2005. – 1008 с. 10. Друри К. Введение в управленческий и про-

изводственный учет: Пер. с англ. / Под ред. С. А. Табалиной. – М.: Аудит, ЮНИТИ, 1997. – 560 с. 11. Бойко В. В. Економіка підприємств України: Навч. посібн. – 2-е вид., переробл. і доп. – Дніпропетровськ: Національний гірничий університет, 2002. – 535 с. 12. Бухгалтерський управлінський облік: Курс лекцій / Ф. Ф. Бутинець, Л. В. Чижевська, Н. В. Герасичук. – Житомир: ПП "Рута", 2000. – 448 с. 13. Бланк И. А. Управление активами. – К.: Ника-Центр, 2000. – 720 с. 14. Управление поставками продукции / Н. Г. Чумаченко, М. Д. Айзенштейн, Л. К. Каширина. – К.: Техніка, 1986. – 144 с. 15. Нижник В. М. Управление ресурсами в Украине / В. М. Нижник, Б. М. Игумнов // Эколого-экономическая освіта в Подільському регіоні: Матеріали наук.-практ. конф. – Хмельницький: ТУП, 1995. – С. 35–36.

Стаття надійшла до редакції
21.11.2008 р.

УДК 336.7(477)

**Колесніченко В. Ф.
Омельченко О. І.**

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ТА ХАРАКТЕР ПРОЯВУ РИЗИКІВ У БАНКІВСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

In this article the essence of notions "risk" and "credit risk" is researched with the view of awareness of the ways of increasing banks purposeful reliability.

Підвищення конкурентоспроможності вітчизняної економічної системи, розвиток фінансового та банківського секторів обумовлює ефективність національної економіки. Стабільна та надійна банківська система є запорукою ефективного функціонування та сталого розвитку економіки країни. Стабільність банківської системи залежить від здатності банківських інститутів чинити опір негативному впливу факторів, які стають причиною виникнення різноманітних ризиків. Україна сьогодні починає активно залучатися до процесу інтеграції фінансового капіталу, що потребує ретельного вивчення підходів країн ЄС до забезпечення стабільної роботи банківської системи з огляду на притаманні їй ризики. На даному етапі спостерігається позитивна макроекономічна динаміка, але мають місце слабкість фінансових ринків та недосконалість банківського сектору економіки. Оскільки економічна спрямованість України передбачає створення та функціонування стабільного, ефективного, ліквідного і конкурентного середовища, то дослідження проблем банківської сфери як однієї з основних сфер діяльності фінансових інститутів є доцільним та актуальним, а усвідомлення ризиків, що оточують банківську діяльність, та досконале управління ними здатні забезпечити функціональну надійність банківських установ.

Протягом останніх років у банківській системі України відбулися зміни, і успішне її функціонування значною мірою залежить від ефективного контролю за ризиками, пов'язаними з банківськими операціями. Отже, ризик є невід'ємною складовою будь-якої діяльності. Недостатнє усвідомлення цього нерідко призводить до сумних наслідків. У банківській діяльності йдеться не про те, щоб взагалі уникнути ризику, а про те, щоб управляти банківськими ризиками, якомога дієвіше та адекватніше оцінювати структуру й міру (ступінь) ризику, здійснюючи ту чи іншу операцію, прагнути знизити ступінь ризику до допустимого (чи мінімального) рівня.

Поняття "ризик" зустрічається в багатьох суспільних і природничих науках, і кожна з них має власні цілі та методи його дослідження. Одну з перших спроб обґрунтувати термінологію та висвітлити економічний аспект теорії ризику здійснив А. Віллетт. Поняття ризику, ризикових угод розглядалося, зокрема, ще в енциклопедичному словнику під редакцією Брокгауза 1899 року [1]. Проблеми управління ризиками банківської діяльності розглядалися такими вітчизняними та зарубіжними вченими, як І. Бланк,

О. Васюренко, В. Галіцин, О. Євтух, Ц. Івченко, А. Камінська, М. Крупка, І. Кунцевич, М. Клименюк, Н. Машина, Я. Наконечний, О. Пернарівський, М. Печалова, О. Полстасва, Т. Раєвська, С. Реверчук, Т. Смовженко, Л. Слобода, Н. Шульга, колектив дослідників Банку міжнародних розрахунків в Базелі (БМР), Європейського центрального банку (ЄЦБ) та ін. Згадані вчені-економісти [1 – 7] зробили вагомий внесок у дослідження даної тематики, концентруючи увагу на теоретичних та практичних питаннях аналізу та управління окремими видами ризиків банківської діяльності.

З метою дослідження вищезазначених проблем доцільно з'ясувати сутність категорій "ризик", "кредитний ризик" та визначити місце кредитного ризику в системі банківської діяльності.

Розгляд історичних подій підтверджує важливість становлення кредитних відносин для розвитку підприємств, галузей і країн у цілому. Аналіз історичного досвіду дає підстави припустити, що розвиток кредитних відносин взаємопов'язаний з розвитком економіки і держави. Однак, разом з розвитком кредитних відносин має місце явище ризику. Природа ризику полягає в тому, що під час прийняття рішення про здійснення якоїсь операції або немає достатньої інформації про суб'єкти, об'єкти та предмет угоди, або така інформація має приблизний характер з більшою чи меншою ймовірністю. Це стосується також характеру попередньої оцінки (прогнозу) розвитку об'єкта, процесу чи явища в майбутньому, який також може мати значні або навіть кардинальні відхилення від реальності.

Нині велика кількість наукових видань приділяє увагу питанням дослідження ризику, однак немає єдності у трактуванні цього поняття. Різноманітність визначень ризиків (табл. 1) ускладнює розробку єдиних норм і правил щодо управління ними.

Таблиця 1

Точки зору авторів щодо визначення терміна "ризик"

№	Визначення	Автор
1	2	3
1	Ризик є об'єктивним корелянтом суб'єктивної невизначеності	А. Вілпетт [1]
2	Ризик – це невизначеність, що підлягає розрахунку	Ф. Найт [8]
3	Ризик – це подія, при якій уявляється ймовірність настання кожного з можливих наслідків	В. Боровкова [9]
4	Ризик – це стан, коли майбутні ситуації можуть бути наперед охарактеризовані з великою достовірністю, оскільки їх вже навіть попередньо можна визначити з об'єктивною ймовірністю за допомогою математичного апарату	П. Брас [9]
5	Ризик – наслідок дії, спрямованої на приваблю мету, досягнення якої пов'язано з елементом небезпеки, загрозою втрати або неуспіху	Ю. Масленченко, Ю. Тронін [10]
6	Ризик – це невизначеність наслідків прийнятих рішень і дій, можливість збитку в результаті цих дій та дії збитку проти планів суб'єкта (байдужість суб'єкта до наслідків рішення)	В. Вяткін [11]
7	Ризик – це подія чи група споріднених випадкових подій, що завдають збитку об'єкту, який володіє цим ризиком	М. Хохлов [11]
8	Ризик – це можливість події, яка зумовлює фінансові втрати	П. Кох [11]
9	Ризик є вартісним вираженням ймовірної події, що призведе до збитків	В. Вітлінський, С. Наконечний, О. Шаран [12]
10	Ризик – це діяльність, пов'язана з подоланням невизначеності в ситуації неминучого вибору, у процесі якої присутня можливість кількісно і якісно оцінити ймовірність досягнення передбаченого результату, невдачі та відхилення від мети	В. Гранатуров [11]

11	Ризик – це ситуація, пов'язана з наявністю вибору з передбачуваних альтернатив шляхом оцінки ймовірності настання події, яка містить ризик, що призводить як до позитивних, так і негативних наслідків	О. Єгорова [8]
12	Ризик – це характеристика діяльності будь-якого суб'єкта ринкових відносин, що відображає невизначеність її результату та можливі несприятливі (або, навпаки, сприятливі) наслідки у випадку неуспіху (чи успіху)	О. Івасенко [13]
13	Ризик – це можлива безпека втрат, що впливає зі специфіки тих чи інших явищ та видів діяльності суб'єкта	І. Балабанов [14]
14	Ризик – це комбінація ймовірності настання події та її наслідку	Міжнародна організація зі стандартизації [15]
15	Ризик – це комбінація події та її наслідків	Федерація європейських асоціацій ризик-менеджерів [15]
16	Ризик – це економічна категорія, що характеризує можливі у майбутньому негативні наслідки певних управлінських рішень, прийнятих в умовах невизначеності	Л. Романенко, А. Коротеєва [13]
17	Ризик – це вірогідність можливих збитків або втрат унаслідок небажаних подій	В. Балюк, А. Яцура [16]
18	Ризик – це вартісне вираження ймовірності події, що веде до втрат	Є. Жуков, О. Маркова [17]
19	Ризик – це невизначеність фінансових результатів у майбутньому.	А. Беляков [18]
20	Ризик – це вартісне вираження ймовірності події, що веде до втрат чи недоотримання доходів порівняно з планом, прогнозом, проектом, програмою	І. Оленко [19]
21	Ризик – це потенційна, чисельно вимірна можливість втрат, причому під поняттям ризиків розуміється невизначеність, пов'язана з можливістю виникнення в ході реалізації проекту несприятливих ситуацій і наслідків	А. Рогов [20]
22	Ризик – це категорія, що відображає ступінь можливих відхилень від цілей унаслідок впливу несприятливих зовнішніх або внутрішніх факторів, які в разі реалізації приводять до втрат або зменшення ринкової вартості капіталу банку	Є. Матрос [21]

В опублікованих працях з економіки спостерігається нечіткість у розмежуванні сутності та змісту самостійних аналогів поняття "ризик", таких, як невизначеність, непевність, безпека, ймовірність, наслідок події тощо. Крім того, поняття "ризик" не лише асоціюється з багатозначними словами "невизначеність", "непевність", "ймовірність", а й "...часто вживається як їх субстанція, синонім, тобто як взаємозамінне поняття" [8]. Отже, виникає необхідність формування єдиного, найбільш повного визначення поняття "ризик" та чіткого відокремлення спорідненої з ризиком термінології.

С. Бараненко та В. Шеметов під невизначеністю розуміють ситуацію, яка "...характеризується недостатністю знання про об'єкт, зумовлену чи наявністю в системі управління процесів, що не спостерігаються, чи таких, які неможливо виміряти (наприклад, у зв'язку з їх швидкоплинністю)" [17].

Порівняння категорій "ризик" і "невизначеність" О. Лобанов здійснює з погляду процесу прийняття рішення суб'єктом підприємництва. Основна різниця між ризиком та невизначеністю, на думку вченого, полягає у наявності даних щодо кількісної ймовірності настання певних подій. Про невизначеність говорять тоді, коли ймовірність наслідків доводиться визначати суб'єктивно через відсутність статистичних даних за попередні періоди [22].

Протилежний погляд має К. Ерроу. Вчений обґрунтував теорію, яка дає змогу теоретично кваліфікувати кожен ситуацію, котра характеризується наявністю елементів невизначеності, як "ризикову ситуацію", тому що "немає такої невизначеності, яку не можна було б якимось чином виміряти" [23]. Як зазначає К. Ерроу, "де існує невизначеність, там є можливість її зменшити. Цю можливість може надати наявність чи пошук інформації. Інформація – поняття прямо протилежне до невизначеності" [23].

Аналогічну різницю і взаємозв'язок між визначеннями "ризик" і "невизначеність" також показала В. Боровкова. Вона розрізняє поняття "невизначеність", яке означає недостатність інформації про майбутні події, та "ризик", при якому уявляється ймовірність настання кожного з можливих наслідків [5].

Теоретичне обґрунтування різниці між поняттями "непевність" та "ризик" зробив П. Браес. Вчений вважає, що на відміну від "непевності" під "ризиком" розуміють такий стан, "коли майбутні ситуації можуть бути наперед охарактеризовані з великою достовірністю, оскільки їх вже навіть попередньо можна визначити з об'єктивною ймовірністю за допомогою математичного апарату" [10]. Це визначення не відображає розмежування категорій "невизначеність" та "непевність", оскільки, як зазначалося раніше, ситуація невизначеності також не передбачає кількісного визначення параметрів.

Я. Дангель пояснює різницю між невизначеністю та непевністю так: "Невизначеність дещо відрізняється від непевності тим, що при непевності появи явища його якісні, кваліфікаційні характеристики точно відомі, а невідомими залишаються лише його кількісні параметри, а в ситуації повної невизначеності ще немає навіть якісного, кваліфікованого образу явища, що може бути наведений лише за допомогою розмитих нечітких понять, таких, як "значний", "приблизний", "невиразний" [10].

Вищенаведений аналіз праць науковців дозволяє візуально зобразити сфери переходу і перетину понять невизначеності, непевності та ризику (рис. 1).

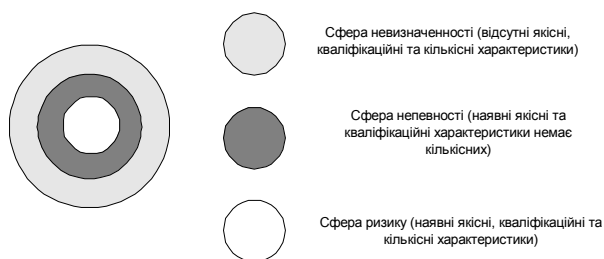

Рис. 1. Візуальне відображення співвідношення сфер "невизначеності", "непевності" та "ризик"

Дослідження та аналіз наведених у табл. 1 визначень дозволяє зазначити про наявність принципово різних точок зору щодо визначення терміна "ризик".

Більшість авторів (Ю. Масленченков, Ю. Тронін, В. Вяткін, М. Хохлов, П. Кох, В. Вітлінський, С. Наконечний, О. Шаропов, І. Балабанов, Л. Романенко, А. Коротеєва, В. Балюк, А. Яцура, О. Маркова, А. Рогов, О. Матросов) дотримуються підходу, згідно з яким ризик – це така економічна категорія, що призводить до: "...втрати або неуспіху"; "...фінансових втрат"; "...збитків"; "...можливої небезпеки втрат..." тощо. Тобто трактування економічної сутності такого поняття, як "ризик", зводиться до обов'язкової присутності можливого негативного результату якоїсь діяльності (умовно перший підхід).

Специфіка економічного аспекту пов'язана з тим, що ризик, незважаючи на очікуваний фінансовий вигравш, ототожнюється з ймовірним матеріальним збитком, зумовленим реалізацією обраного господарського, організаційного чи технічного рішення або несприятливим впливом навколишнього середовища, що включає зміну ринкових умов, форс-мажорні обставини тощо.

Таке трактування ризику в банківській сфері цілком виправдано, оскільки, виконуючи функції фінансових посередників в економічній системі, комерційні банки забезпечують левову частку своїх потреб у грошових ресурсах за рахунок залучених коштів. Отже, щоб формувати пасиви шляхом запозичення, у банків має бути високий ступінь надійності та довіри суспільства, яке, у свою чергу, схильне довіряти свої тимчасово вільні кошти тим фінансовим посередникам, які демонструють стабільний прибуток і мінімальні втрати.

До другого підходу відносяться автори (В. Боровкова, П. Брас, В. Гранатуров, О. Єгорова, О. Івасенко), які під "ризиком" розуміють: "...ймовірність настання кожного з можливих наслідків"; "...несприятливі (або, навпаки, сприятливі) наслідки..."; "...як позитивні, так і негативні наслідки" тощо. Отже, в економічну сутність поняття "ризик" вони закладають можливі як негативні, так і позитивні наслідки якоїсь дії.

Банківські ризики належать до спекулятивних, що пояснюється очікуванням ймовірного позитивного чи негативного результату або так званого нуль-результату, коли не завдано збитків, але не отримано очікуваного прибутку на вкладений капітал, тобто з урахуванням альтернативних можливостей це так само збитки.

Отже, є ряд авторів (А. Віллет, Ф. Найт, А. Беляков тощо), які вважають, що "ризик" є невизначеністю, але не дають уточнення до чого призводить така невизначеність.

Таким чином, проведений аналіз та дослідження робіт авторів щодо економічної сутності такого терміна як "ризик", довів існування великої кількості визначень, які автори умовно об'єднали у три підходи. Але для того, щоб надати свій науково обґрунтований погляд стосовно цього поняття, скористаємося стандартною методикою в галузі суспільних наук, що базується на аналізі текстових масивів – конвент-аналізі. Вхідні дані для проведення цього аналізу наведені в табл. 1. Ураховуючи питому вагу та частоту згадування кожного зі складових елементів визначення, побудуємо абстрактну модель змістовного складу визначення поняття "ризик" (рис. 2).

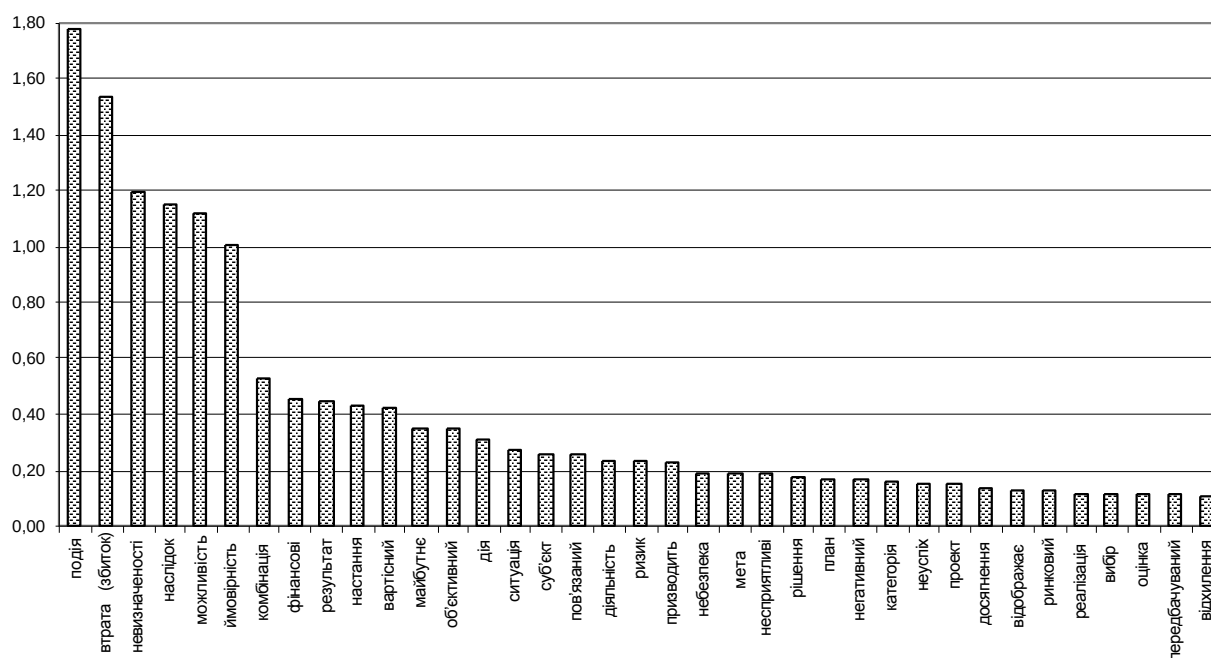

Рис. 2. Абстрактна модель змістовного складу визначення поняття "ризик"

Числове значення 0,33 приймаємо за нижню межу доцільності, оскільки вага одного елемента одного найменшого визначення складає 0,33 (див. визначення 2 в табл. 1). Усі елементи із вагою менше 0,33 відсіюємо. За результатами абстрактного моделювання, запропонуємо трактування терміна "ризик", використовуючи переважно більшість значущих складових елементів (рис. 2): ризик – це вартісне вираження об'єктивної ймовірності події, результат настання якої заздалегідь не визначений, і наслідки можуть у майбутньому призвести до фінансових втрат (збитків).

Отже, ризик – це подія, яка може відбутися, а може й не відбутися. Результати таких подій можуть бути як негативними (школа, збитки), так і позитивними (прибуток, дохід).

З-поміж усієї сукупності ризиків (табл. 2), притаманних діяльності банківських установ, доцільно виділити, насамперед, кредитні ризики, які, на думку багатьох вчених та практиків, є визначальними у діяльності банків, оскільки кредитування – пріоритетна функція банків, а неповернення кредитів завдає їм великих збитків і є однією з найвагоміших причин банкрутства банківських установ. Схожа оцінка значущості кредитного ризику в діяльності кредитних організацій простежується і в роботах російських економістів.

Таблиця 2

Ступінь пріоритетності категорій ризику

№	Категорія ризику	Банківська система в цілому	Найбільші банки	Великі банки	Середні банки	Невеликі банки
1	2	3	4	5	6	7
1	Кредитний ризик	8,65	8,71	9,43	8,17	7,67
2	Ризик ліквідності	7,70	7,86	8,29	7,00	7,33

Закінчення табл. 2

1	2	3	4	5	6	7
3	Ризик зміни процентної ставки	5,78	5,57	6,14	6,83	3,33
4	Ринковий ризик	5,04	4,71	5,43	5,83	3,33
5	Валютний ризик	5,57	4,71	6,57	6,17	4,00
6	Операційно-технологічний ризик	4,70	4,86	4,43	5,33	3,67
7	Ризик репутації	4,06	5,29	3,43	4,17	4,33
8	Юридичний ризик	4,30	4,00	3,43	4,67	6,33
9	Стратегічний ризик	4,96	5,43	3,71	5,67	5,33

Проблематика кредитних ризиків не була актуальною для планової адміністративно-командної економіки радянського періоду, тому вітчизняні вчені зіштовхнулися з необхідністю її вирішення лише з розвитком і становленням ринкової економіки. У зв'язку з цим, очевидним є дефіцит наукових досліджень українських аналітиків і практиків банківської справи з даної проблематики, не розроблених як у методологічному, так і в прикладному аспектах.

На даний час велика кількість операцій комерційних банків пов'язана з кредитуванням, тому саме зі збільшенням обсягів фінансування кредитних установ дедалі більш актуальною є проблема адекватності оцінки ризиків, пов'язаних зі здійсненням таких операцій. Тому неправильна оцінка ризику, що притаманний позичальнику, може призвести до кризи кредитної установи. А отже, треба зробити більший акцент на кредитному ризику.

Умови виникнення ризиків у банківському кредитуванні відображено на рис. 3.

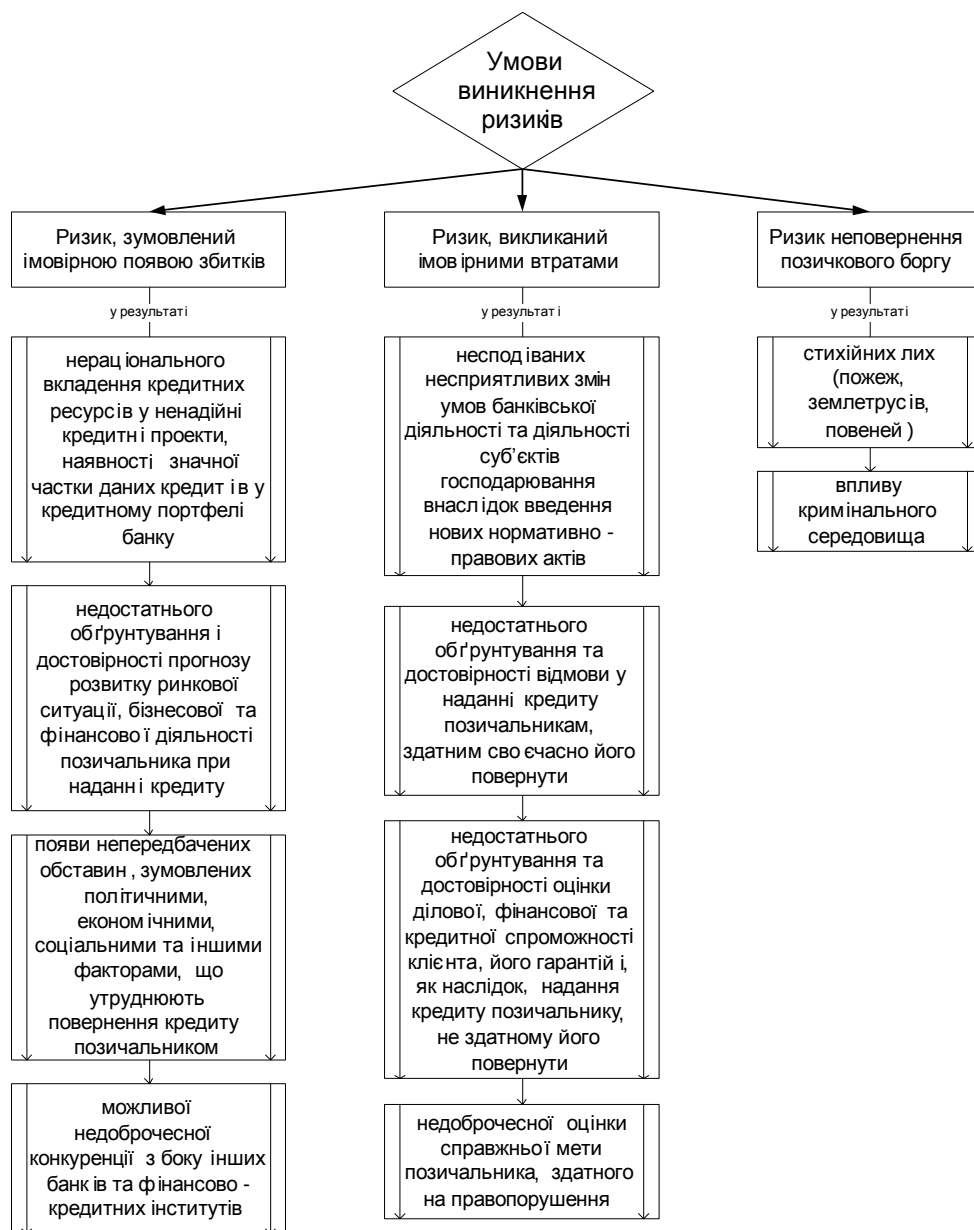

Рис. 3. Умови виникнення ризиків у банківському кредитуванні

Розглядаючи місце і роль кредитних ризиків у контексті банківської діяльності, підкреслимо, що банківські витрати через недооцінку впливу кредитних ризиків на результати діяльності банківських установ можуть мати масштабний прояв внаслідок:

втрати репутації банку, оскільки велика кількість прострочених та неповернених кредитів зменшить довіру вкладників та інвесторів до банку, а також зумовить посилений нагляд НБУ за діяльністю цієї банківської установи;

замороження грошових засобів у неприбуткових активах; прийняття рішень про кредитування на основі недостовірної, неадекватної та неповної інформації;

підвищення можливості втрати банком кваліфікованих кадрів та зниження якості надання банківських послуг у зв'язку зі зменшенням можливостей стимулювання їх праці в умовах зниження прибутковості кредитної діяльності банку;

збільшення адміністративних витрат банку при кредитуванні, оскільки проблемні кредити потребують непродуктивної праці персоналу кредитного управління в банку;

існування грошових втрат за кредитною угодою внаслідок коливання валютних курсів (якщо кредит виданий в іноземній валюті чи контрагент банку здійснює свою діяльність у співпраці з іноземними партнерами) у період між укладенням угоди і фактичними розрахунками за нею;

видачі керівництвом "великих" за обсягом кредитів інсайдерам чи особам, що пов'язані з банком, без достатнього забезпечення; втрати капіталу банку у зв'язку з падінням ринкової ціни його акцій, що також може бути спричинене видачею великої кількості "ризикованих" кредитів.

У сучасній економічній літературі існує багато визначень кредитних ризиків (табл. 3) однак за своєю сутністю вони тождіжні між собою і будуються здебільшого за єдиною схемою.

Наведені трактування терміна "кредитний ризик" відображають, по-суті, єдиний підхід вітчизняних та зарубіжних практиків і науковців до визначення кредитних ризиків у банківській діяльності, який пов'язують з неспроможністю контрагента виконати свої фінансові зобов'язання.

Таблиця 3

Продовження табл. 3

Визначення поняття кредитного ризику

№	Автор(и)	Визначення кредитного ризику
1	2	3
1	І. Балабанов [14]	Небезпека несплати боржником основного боргу і процентів, що належать кредитору
2	І. Балабанов, С. Тарачева [14]	Кредитний ризик – це можливості отримання збитків внаслідок неповернення основної суми, наданої в кредит та процентів за ним
3	D. Lewandovski [24]	Кредитний ризик – це ситуація, в якій контрагент операції (банк, клієнт) не може чи не хоче виконати зобов'язання, що виникли в момент укладення фінансової угоди
4	M. Wakulinski [24]	Кредитний ризик – це брак впевненості щодо вчасного і повного повернення кредитних коштів контрагентом банку
5	О. Заруцька [25]	Кредитний ризик – це наявний або потенційний ризик для надходжень і капіталу, який виникає через неспроможність сторони, що взяла на себе зобов'язання, виконати умови будь-якої фінансової угоди з банком або в інший спосіб виконати взяті на себе зобов'язання
6	Л. Слобода [26]	Кредитний ризик – це рівень потенційних втрат банків, які зумовлені негативною дією низки чинників кредитних ризиків
7	С. Івлєв [27]	Кредитний ризик – це максимально можливі збитки за кредитним портфелем для заданої довірчої імовірності. Кредитний ризик – це імовірність виникнення кризового стану контрагента протягом терміну дії зобов'язання, що призводить до неповернення боргу наприкінці терміну
8	Методичні вказівки НБУ з інспектування банків "Система оцінки ризиків" від 15 березня 2004 р. [15]	Кредитний ризик – це наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через неспроможність сторони, що взяла на себе зобов'язання, виконати умови будь-якої фінансової угоди з банком (його підрозділом) або в інший спосіб виконати взяті на себе зобов'язання
9	Ю. Потійко [23]	Пов'язаний з можливим невиконанням позичальником своїх зобов'язань
10	О. Пернарівський [28]	Це міра (ступінь) невизначеності щодо виникнення небажаних подій при здійсненні фінансових угод, сутність яких полягає в тому, що контрагент банку не зможе виконати взятих на себе за угодою зобов'язань і при цьому не вдасться скористатися забезпеченням повернення позичених коштів

1	2	3
11	Положення НБУ "Про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків" від 28 вересня 2000 р. [11]	Ризик невиконання позичальником (контрагентом) банку зобов'язань за кредитними операціями, тобто ризик того, що сплата позичальником відсотків за основною сумою боргу за кредитною операцією проводитиметься з відхиленням від умов кредитної угоди або взагалі не проводитиметься
12	М. Савлук [29]	Кредитний ризик – імовірність фінансових втрат унаслідок невиконання позичальниками своїх зобов'язань
13	Л. Слобода [24]	Кредитний ризик – це ймовірність повної / часткової втрати банком суми виданого кредиту та / чи процентів за користуванням ним або можливість отримання доходу на вкладений капітал унаслідок впливу чинників зовнішнього та внутрішнього щодо банку походження, що зумовлюють виникнення цих наслідків
14	І. Бернар, Ж. Коллі [28]	Це непередбачувані обставини, які можуть виникнути до кінця погашення позики
15	О. Лаврушин, Н. Валенцева [9]	Ризик невиконання кредитних зобов'язань перед кредитною організацією третьою стороною
16	Є. Кондратюк [5]	Це ризик того, що фінансові зобов'язання не будуть виконані клієнтами повною мірою і вчасно, як описано в контракті, в результаті чого можуть з'явитися фінансові втрати для банку
17	Р. Тиркало [24]	Пов'язаний з можливістю невиконання позичальником своїх фінансових зобов'язань, тобто з небезпекою втрати банком основної суми позики і процентів за неї
18	О. Петрук [13]	Це ймовірність несплати позичальником основного боргу та відсотків, які підлягають сплаті за користування кредитом у терміни, визначені у кредитному договорі
19	М. Ковбасюк [28]	Імовірність того, що вартість частини активів банку, особливо кредитів, зменшиться або впаде до нуля
20	Л. Примостка [24]	Це невизначеність щодо повного та своєчасного виконання позичальником своїх зобов'язань згідно з умовами кредитної угоди. Кредитний ризик характеризує економічні відносини, що виникають між двома контрагентами – кредитором і позичальником – з приводу перерозподілу фінансових активів
21	Енциклопедія банківської справи України [9]	Імовірність фінансових втрат унаслідок неповернення (несвоєчасного повернення) кредиторові основного боргу та несплати процентів за наданим кредит
22	А. Єпіфанов, Н. Маслак, І. Сало [24]	Це ймовірність недоотримання прибутку банку або навіть втрати частини капіталу в результаті неспроможності позичальника виплатити й обслуговувати борг

Закінчення табл. 3

1	2	3
23	В. Глушенко, А. Граділь [24]	Це небезпека тимчасових та кількісних змін грошового потоку, що виникає при проведенні кредитних операцій як з боку кредитора, так і з боку позичальника
24	В. Вітлінський [12]	Кредитний ризик – це непевність кредитора (банку) у тому, що позичальник має намір і може виконати свої зобов'язання за кредитною угодою в обумовлені терміни

Ураховуючи питому вагу та частоту згадування кожного з складових елементів визначення побудуємо абстрактну модель змістовного складу визначення поняття "кредитний ризик" (рис. 4).

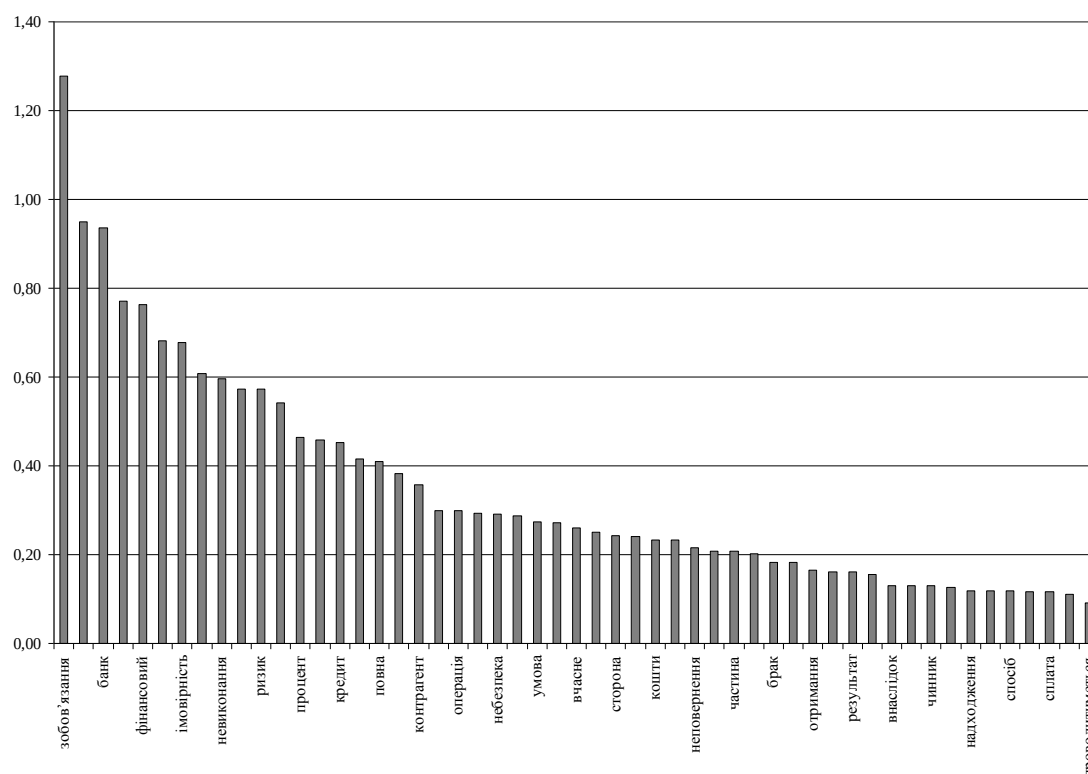

Рис. 4. Абстрактна модель змістовного складу визначення поняття "кредитний ризик"

Використовуючи той же метод, що і при дослідженні поняття "ризик", та ті ж критерії відбору, отримаємо: кредитний ризик – це ризик, пов'язаний з можливою несплатою кредитором (процентом) боргу перед банком як основного кредитора, так і процентів за ним, невиконання або виконання не в повному обсязі інших зобов'язань, передбачених угодою позичання, в результаті яких виникає ймовірність фінансових втрат.

Неповернення кредиту призводить до зниження платоспроможності банку, виникає дефіцит грошових коштів. Якщо кредитні втрати великі, то це може призвести до банкрутства. У разі, коли неповернені кредити призводять до того, що капітал банку стає негативним, кредитна організація, як правило, стає неплатоспроможною, оскільки об'єм активів, що реально є у неї, виявляється менше розміру зобов'язань. У виняткових випадках сприятливі обставини можуть дозволити банку надалі відновити свій капітал без якого-небудь втручання ззовні, але такі випадки достатньо рідкісні.

При припиненні банком своєї діяльності страждають інтереси власників банку і його клієнтів – фізичних і юридичних осіб, розрахунки за рахунками яких припиняються.

Таким чином, динамічний розвиток банківської системи України, підвищення конкуренції між банками, перспективи входження до міжнародного фінансового простору ставлять перед банками нашої держави завдання щодо підвищення ефективності своєї діяльності. Діяльність будь-якого банку

пов'язана з певними ризиками і може супроводжуватися різними негативними проявами, несвоєчасне усунення яких призводить до суттєвих проблем. Невід'ємним атрибутом покращення функціонування банків є система управління ризиками. Від правильної організації побудови вказаної системи залежить фінансовий стан кожного банку, а також його місце серед банківських установ у майбутньому.

Огляд публікацій за окресленою тематикою дає змогу зробити висновок, що дана тема є широко досліджуваною як серед вітчизняних науковців та практиків банківської справи, так і світової спільноти дослідників. Але незважаючи на швидке розповсюдження практики управління ризиками в банках, існує безліч визначень ризику і немає єдиного підходу щодо його визначення. Тому у процесі дослідження було уточнено та запропоновано трактування поняття "ризик" та "кредитний ризик", який є визначальним у банківській діяльності. Напрямок подальшого дослідження має стати розробка ефективної системи управління банківськими ризиками.

Література: 1. Печалова М. Організація ризик-менеджменту в комерційному банку // Фінансовий ринок України. – 2004. – №3. – С. 12 – 17. 2. Бланк И. А. Основы финансового менеджмента – К.: Ника-Центр: Эльга, 1999. – 512 с. 3. Васюренко О. В. Банківський

менеджмент. – К.: Видавничий центр "Академія", 2001. – 320 с.
 4. Камінський А. Аналіз систем ризик-менеджменту в банках України // Банківська справа. – 2005. – №6. – С. 10 – 19.
 5. Крупка М. І. Роль системи оцінки ризиків (COP) у забезпеченні стабільності комерційних банків України // Фінанси України. – 2004. – №9. – С. 100 – 104.
 6. Раєвська Т. Практичні підходи до оцінки ризиків у діяльності банків // Вісник НБУ. – 2005. – №8. – С. 9 – 14.
 7. Слобода Л. Дослідження факторів кредитних ризиків банків // Регіональна економіка. – 2006. – №1. – С. 125 – 134.
 8. Егорова Е. Е. Еще раз о сущности риска и системном подходе // Управление риском. – 2002. – №2. – С. 10.
 9. <http://chl.kiev.ua/cgi-bin/sp/print/index.php?id=5439&lang=rus>
 10. Масленченко Ю. С. Стратегический и кризисный менеджмент фирмы / Ю. С. Масленченко, Ю. Н. Тронин. – М.: ИД "Дашков и К", 2005. – 325 с.
 11. <http://grebennikon.ru/cat-235-1-3.html>
 12. Вітлінський В. В. Кредитний ризик комерційного банку: Навч. посібн. – К.: Т-во "Знання", КОО, 2000. – 251 с.
 13. Кондратюк Е. А. Поняття банківських ризиків і їх класифікація // Деньги и кредит. – 2004. – №6. – С. 43 – 50.
 14. Балабанов И. Т. Риск-менеджмент. – М.: Финансы и статистика, 1996. – 205 с.
 15. <http://refsmarket.com.ua/moreinfo.php?diplomID=3589>
 16. Балюк В. Довгострокове кредитування інвестиційних проектів / В. Балюк, А. Яцура // Банківська справа. – 2005. – №1. – С. 54 – 66.
 17. Жуков Є. Ф. Банки і банківські операції: Підручник для вузів. – М.: Банки та біржі, ЮНІТІ, 1997. – 471 с.
 18. Беляков А. В. Банківські ризики: проблема обліку, управління та регулювання. – М.: БДЦ-процес, 2003. – 450 с.
 19. Оленко И. П. Аналіз діяльності комерційних банків: Навч. посібн. – Харків: Вид. ХНЕУ, 2001. – 156 с.
 20. Ісакова Н. Б. Малий бізнес в Україні: гендерний аналіз / Н. Б. Ісакова, О. В. Красовська, Ф. Вельтер, Д. Смолюбоун // Економіка і прогнозування. – 2005. – №2. – С. 123 – 136.
 21. Матрос Є. О. Інформаційна підтримка визначення міри банківських ризиків // Актуальні проблеми економіки. – 2005. – №8. – С. 103 – 107.
 22. Бараненко С. П. Ризики и управление ими в системе управления предприятием / С. П. Бараненко, В. В. Шеметов // Управление риском. – 2004. – №2. – С. 32.
 23. Потійко Ю. Теорія і практика управління різними видами ризиків у комерційних банках // Вісник НБУ. – 2004. – №4. – С. 58 – 60.
 24. Слобода Л. Роль та функції кредитних ризиків у банківській діяльності // Регіональна економіка. – 2005. – №1. – С. 1.
 25. Заруцька О. П. Управління ризиками – провідний чинник фінансової стійкості вітчизняних банків // Фінанси України. – 2006. – №3. – С. 94 – 105.
 26. Слобода Л. Класифікація та характеристика кредитних ризиків банківських установ // Регіональна економіка. – 2005. – №2. – С. 185 – 193.
 27. Івлів С. Дослідження кредитного ризику методом Монте-Карло // Фінансовий ринок України. – 2005. – №9 (23). – С. 7 – 10.
 28. Пернарівський О. Аналіз, оцінка та способи зниження банківських ризиків // Вісник НБУ. – 2004. – №4. – С. 44 – 48.
 29. Банківські операції: Підручник / За ред. док. екон. наук, проф. А. М. Мороза. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: КНЕУ, 2002. – 476 с.

Стаття надійшла до редакції
 21.10.2008 р.

УДК 338.27:339.743

Иващенко П. А.
 Русецкий А. И.

МЕТОД КРАТКОСРОЧНОГО ПРОГНОЗИРОВАНИЯ КУРСОВ ВАЛЮТ

The method of short-term prognostication of currency exchange rates, based on the account of history of row of dynamics and interval approach to the change of sign of the first differences of row, is offered.

Актуальность проблемы краткосрочного прогнозирования курсов валют посредством статистических моделей обусловлена естественным стремлением банков и других финансовых агентов обеспечить эффективность краткосрочных операций с валютой.

Исследования этой проблемы ведутся непрерывно. Ей посвящена обширная литература. Например, в работе К. Гренджера и О. Моргенштерна [1] исследована динамика курсов акций и приведена обширная библиография по данной проблеме. Адаптивные модели краткосрочного прогнозирования курсов валют предложены и исследованы Ю. П. Лукашиным [2]. В 11-м издании фундаментального учебника по финансовому менеджменту Дж. Ван Хорна и Дж. М. Ваховича [3] детально анализируются механизмы движения ценных бумаг на рынке капитала.

Существующие модели прогнозирования курсов валют развивались, основываясь на линейном и нелинейном подходе [4 – 7]. Модели, основанные на линейном подходе, включают в себя простую эффективность рынка, случайность, учет памяти, непараметрическую коинтеграцию [8; 9].

На современном этапе все большее количество ученых склоняется к тому, что курсы валют и другие финансовые переменные являются нелинейными по своей природе и они линейно непредсказуемы [7; 10; 11]. Структурная нелинейная модель может рассматриваться как наиболее подходящая в моделировании данных переменных. Модели в связи с этим, более ранними, взглядами чаще всего рассматриваются через призму фундаментального нелинейного подхода. Примерами являются экспоненциальный подход, подход, основанный на нейронных сетях или методе опорных векторов Вапника.

Нерешенная часть проблемы создания и использования статистических моделей краткосрочного прогнозирования курсов валют состоит в том, что в известных (доступных) моделях в явном виде учитывается информация лишь за предыдущий момент времени. Несмотря на то, что в данной ситуации разрабатываются адаптивные модели, представляется небезынтесным создание версии моделей, которые используют больший объем информации.

Пусть $x_1, x_2, \dots, x_N$ – временной ряд последовательных ежедневных данных (наблюдений) о курсе той или иной валюты по отношению к американскому доллару или евро; N – длина ряда, точнее, длина исследуемого отрезка ряда. Задача состоит в выявлении более или менее устойчивой зависимости i -го наблюдения от предшествующих и, используя информацию о такой (таких) зависимости (зависимостях), оценке прогноза на $(N+1)$ -й момент. В работе [2, с. 340] рассмотрена аналогичная постановка.

После анализа ряда на случайность [12; 13] и получения информации о характере поведения ряда уже можно сделать попытку конкретизации задачи прогнозирования. Она связана, во-первых, с выбором класса моделей и, во-вторых, с подбором (выбором) или созданием (конструированием) конкретной модели из выбранного класса. При этом должна быть приведена достаточно весомая аргументация относительно сделанного выбора.

Задача построения прогноза курса валюты на следующий день состоит в получении: а) оценок направления изменения курса за день; б) оценки величины изменения курса. Такое разбиение задачи прогнозирования на две подзадачи во многих случаях осуществления валютных операций делает достаточным для получения положительного эффекта предвидение знака приращения курса валюты. Другими словами, достаточно оценить движение (наличие или отсутствие) колебания курса вверх или вниз.

Сконцентрируемся на первой подзадаче – получения оценок направления изменения курса за день. Возможный путь ее решения состоит в подборе адекватного инструментария, обеспечивающего построение модели прогнозирования. Далее выдвигаются и проверяются гипотезы о поведении участников рынка, направленные на обеспечение реагирования модели на те или иные возможные ситуации. Затем сконструированная модель применяется для получения прогнозов на основе нескольких выборок (этап тестирования). Наконец, выбирается система критериев, по которым оценивается качество модели (прогнозов).

С целью реализации указанных шагов от данных $x_1, x_2, \dots, x_N$ перейдем к первым разностям этого ряда $\Delta x_1, \Delta x_2, \dots, \Delta x_{N-1}$, где

$$\Delta x_i = \Delta x_{i+1} - \Delta x_i, i = 1, 2, \dots, N-1. \quad (1)$$